

Александра Колаковић

Институт за политичке студије

DOI 10.5937/kultura2173175K

УДК 327:316.7(497.11)

001.891:327(497.11)

оригиналан научни рад

НАУЧНИЦИ И КУЛТУРНА ДИПЛОМАТИЈА СРБИЈЕ¹

Сажетак: На основу истраживања (Уџбеник Научници и културна (научна) дипломатија Србије, сироведен међу зајосленима у истраживачким, научним и наставним звањима на факултетима и институцима у Републици Србији од 1. до 15. новембра 2021. године), анализе доступних докуманата Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, као и литературе, у раду се анализира место и улога научника у културној, односно научној дипломатији Србије. Уз подсећање на историјски значај научника у политичком и друштвеном развоју Србије још од почетка изградње модерне српске државности, наглашава се место научника у друштву и анализирају се могућности да се примене добри примери у садашњости. На основу података о учешћу српских научника у међународним пројектима и умрежавању с научницима у Европи и свету, рад ће истражити и предложити за бољу организацију ових веза у (ре)позиционирању Србије у биполарним и мултиполарним односима. Рад презентује актуелни став научника у Србији о организацији и значају културне (научне) дипломатије, при чему одговара и на питања: колико је њих учествовало у акцијима културно-дипломатског карактера, да ли се доживљавају као актере културне дипломатије и на које начине се може организовати културна дипломатија Србије? На крају, поред анализе могућности и метода ангажовања научника у циљу промоције Србије и њених интереса у међународним односима, овај рад даје и конкретне предложене истраживачке активности за оснаживање и развој културне дипломатије Србије.

Кључне речи: научници, наука, културна дипломатија, научна дипломатија, актери, Србија, историја, 21. век

УВОД

Наука и култура обликују цивилизацију и од њих се очекује да одговоре на све изазове с којима се суочава људска врста. Истовремено, напредак човечанства је плод науке и културе. Савремена научна литература, која се бави концептом одрживог развоја у економијама у развоју фокусира се на

¹ Рад је настао у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, подржане од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, на основу Уговора бр. 451-03-9/2021-14, од 14. 1. 2021.

специфичне инструменте за промовисање сарадње у области науке, технологије и иновација.² Сведоци смо да је пандемија covid-19 утицала на то да цео свет улаже највећу наду да научници у лабораторијама открију вакцине и лекове, док су упоредо научници из друштвено-хуманистичких наука започели анализе: живота у доба пандемије, последица и могућих промена у државама и друштвима (економска криза, нова радна места, промене пребивалишта, миграције, утицај на изборе, демократију и људска права, међународна сарадња, питања безбедности и др).³ Производња и дистрибуција вакцина против covid-19, као и нових лекова и медицинских средстава постала је начин деловања и јавне дипломатије („vaccine diplomacy”, „health diplomacy”, „vaccine science diplomacy”) свих великих актера међународних односа као и мањих држава.⁴ Већ у првим месецима пандемије, показало се да су у савременом свету једно од најмоћнијих оружја националних држава, као и наднационалног повезивања, области научно-технолошких истраживања и културе. Стога је и моћ научника у савременом добу стекла посебан значај, јер су препознати као битни актери билатералне и мултилатералне сарадње. Њихова укљученост у циљеве и смернице јавне дипломатије обликује међународне односе и захтева посебну пажњу научника.⁵

Не постоји јединствена дефиниција научне дипломатије, једне од најбрже растућих области истраживања у савременом свету.⁶ Све оно што овај термин данас означава дуго се означавало као међународна научна сарадња. Иако на први поглед постоје сличности, ипак, разлика је у томе што научна дипломатија подразумева укључивање политичких интереса и актера. Ако Француску сматрамо колевком културне дипломатије, САД можемо сматрати колевком научне дипломатије, јер је термин први пут употребљен у контексту стратешких планова САД на Блиском истоку почетком 21. века.⁷ Нина Федороф (Nina V. Fedoroff) пише да је научна ди-

2 Fernanda Echeverría-King, L. F., Gonzalez, A., Andrade Sastoque E. (2021) Science Diplomacy in Emerging Economies: A Phenomenological Analysis of the Colombian Case, *Frontier, Research Metrics Analytics*, 30. 4. 2021, 19. 10. 2021. <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/frma.2021.636538/full>

3 Колаковић, А. (2020) Култура, музеј и covid-19 пандемија у Француској: #CultureChezNous, *Зборник радова Народної музеја*, 50, стр. 229–241.

4 Tanisha F. (2020) Health Diplomacy in Pandemic Times, *International Organization*, 74 (S1), pp. 78–97, 26. 10. 2021, <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/health-diplomacy-in-pandemical-times/A82469023B94AA29F23A52AF0C4B3F27>

5 Kaltofen, C., Michele A. (2019) Rebalancing the encounter between science diplomacy and international relations theory, *Global Policy* 9, pp. 15–22, 26. 9. 2021, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1758-5899.12620>; Ruffini, P. B. (2020) Collaboration and competition: the twofold logic of science diplomacy, *The Hague Journal of Diplomacy*, 15. 3, pp. 371–382, https://brill.com/view/journals/hjd/15/3/article-p371_8.xml?language=en; Mauduit, J. C., Gual Soler M. (2020) Building a science diplomacy curriculum, *Frontiers in Education*, Frontiers, 26. 10. 2021, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/educ.2020.00138/full>

6 Ruffini, P. B. (2017) What is science diplomacy?, *Science and Diplomacy*, Springer: Cham, pp. 11–26, 26. 10. 2021, <https://www.s4d4c.eu/topic/2-3-1-what-do-we-mean-by-science-diplomacy/>

7 Rungius, C., Flink. T. (2020) Romancing science for global solutions: on narratives and interpretative schemas of science diplomacy, *Humanities and Social Sciences Communications*, 7. 1, pp. 1–10, 28. 10. 2021, https://ideas.repec.org/a/pal/palcom/v7y2020i1d10.1057_s41599-020-00585-w.html

пломатија „коришћење научне сарадње међу нацијама за решавање заједничких проблема са којима се човечанство 21. века суочава и за изградњу конструктивних међународних партнерстава”⁸. Вон Турекиан (Voughan Turekian), директор Центра за научну дипломатију (Америчка асоцијација за унапређење науке основала га је 2009. године), а касније и саветник државног секретара за науку и технологију, научну дипломатију дефинише као „употребу и примену научне сарадње за изградњу мостова и унапређење односа међу земљама”⁹. Потребно је указати и на то да научна дипломатија, поред формалних размена знања и технологија у сфери науке, подразумева и оне неформалне, као и да поред праксе обухвата области истраживања и образовања.

О улози културне дипломатије Србије у контексту позиције у међународним односима, поред научних чланака, посебно вредан допринос представља монографија *Културна дипломатија и идентитет Србије* Љиљане Рогач Мијатовић.¹⁰ Објављена 2014. године на основу емпиријског истраживања и богате литературе на више језика, књига је креаторима културних политика минуциозно указала на могућности употребе културе у контексту изградње имиџа Србије и боље позиције у међународним односима. Вреди поменути и да су научне институције у Србији организовале и конференције у оквиру којих су презентована истраживања из области културне дипломатије. Проучавања је подстакла научна конференција *Културно и историјско наслеђе Србије у свету*, која је поред значаја културне дипломатије посебно апострофирала улогу музеја и културне баштине.¹¹ Научна дипломатија Србије још представља неистражену тему, осим када је реч о историји науке у Србији. Вредан допринос у овом контексту представљају књиге и чланци посвећени улози научника у дипломатији Србије.¹²

8 Fedoroff, N. V. (2009) Science diplomacy in the 21st century, *Cell*, 136, pp. 9–11, 29. 10. 2021, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S009286740801636X>

9 Turekian, V. (2018) The evolution of science diplomacy, *Global Policy* 9, pp. 5–7, 30. 10. 2021, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1758-5899.12622>; Turekian, V., et al. (2015) The emergence of science diplomacy, *Science diplomacy: new day or false dawn?*, pp. 3–24, 30. 10. 2021, <https://www.lborolondon.ac.uk/media/www.lborolondon.ac.uk/downloads/institutes/academy-diplomacy/events/19th-international-symposium/turekian-et-al-the-emergence-of-science-diplomacy.pdf>

10 Рогач Мијатовић, Љ. (2014) *Културна дипломатија и идентитет Србије*, Београд: ФДУ, Институт за позориште, филм, радио и телевизију, СЛИО.

11 Бојић, Д., Миликић, Р. (2019) Значај културне дипломатије на примеру изложби Историјског музеја Србије одржаних у иностранству, Зборник радова са међународног научног скупа „Културно и историјско наслеђе Србије у свету”, Београд: ИМПП, стр. 11–31.

12 Трговчевић, Љ. (1986) *Научници Србије и сиварање Југославије 1914–1920*, Београд: Народна књига, Српска књижевна задруга; Ђурић, Ђ. (2014) *Српски интелектуалац у јолијинци: јолијинска биографија Јован Жујовића*, Београд: Службени гласник; Радојевић, М. (2007) *Научник и јолијинка: јолијинска биографија Божидара В. Марковића*, Београд: Филозофски факултет; Бондић, Д. (2011) *Мисао без јасоша: међународна сарадња Београдској универзитету 1945–1960*, Београд: Институт за савремену историју; Колаковић, А. *У служби отаџдине: сарадња француских и српских интелектуалаца 1894–1914*, Београд: Институт за политичке студије; Vesić, I., Peno, V. and Udovič, B. (2020) *The Tunes of Diplomatic Notes: Music and Diplomacy in Southeast Europe: (18th–20th century)*, Institute of Musicology SASA, University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences.

Како бисмо истражили место и улогу научника у јавној дипломатији Србије определили смо се да поред историјског оквира, анализе докумената доступних на сајту Министарства спољних послова Републике Србије, Министарства културе и информисања Републике Србије и Министарства просвете науке и технолошког развоја Републике Србије, користимо и податке онлајн-упитника под називом *Научници и културна (научна) дипломатија Србије* (у даљем тексту Упитник), спроведеног од 1. до 15. новембра 2021. године.¹³ Резултати овог рада, настали су, дакле, на основу анализе стратешких докумената и значаја актуелне међународне сарадње српских научника с колегама у иностранству у контексту културне дипломатије Србије, као и одговора научника у поменутом Упитнику.

НАУЧНИЦИ И ДИПЛОМАТИЈА СРБИЈЕ: ПОУКЕ ИЗ ПРОШЛОСТИ

У 19. веку у време изградње националних држава и појаве употребе онога што се данас означава терминима *мека моћ* и/или *културна дипломатија* и/или *научна дипломатија*, могу се препознати обриси бриге Србије да кроз мрежу актера и установа усмерава активности којима би се реализовали државни циљеви. Стварање модерне српске државе још од устаничког периода пратило је укључивање најобразованијих људи тога доба у државне послове. Поред ратовања с Турцима, већ су устаничке вође увиделе значај образованих Срба у изградњи међународних контаката и веза, чији циљ је био да Србија постане независна и међународно призната држава. Упоредо, постојали су и контакти, везе и сарадња у области науке и културе који су се јављали, развијали и утицали на билатералне и мултилатералне односе, а да нису државно контролисани. Кнез Милош Обреновић је у своје дипломатске подухвате укључио најобразованије Србе, који су већином долазили из тадашње Хабзбуршке монархије, а убрзо је схватио и да је држави коју гради потребна и елита школована у иностранству. Од 1839. године Србија је слала на школовање „благоејанце” – државне стипендисте, који су по повратку у земљу преузимали важна места у државној администрацији, министарствима, касније с временом оснивали Велику школу, па Универзитет и утицали на развој државе.¹⁴ Ови учени људи почели су да се баве и науком, да развијају научна истраживања у Србији и сарађују са својим некадашњим професорима из европских универзитетских средишта. Научна и културна размена увећавала се упоредо с развојем државе под обе династије, Обреновић и Карађорђевић.

¹³ Како појам научне дипломатије није шире познат, определили смо се да у Упитнику поред термина научна дипломатија, користимо и термин културна дипломатија.

¹⁴ Трговчевић, Љ. Генерације интелектуалаца или генерације обрзованог грађанства у Србији 19. века, *Српске политичке генерације 1788–1918*, ур. Љушић, Р. (1998), Београд: Историјски институт, стр. 47–57; Немањић, М. (2001) *Један век српске стваралачке интелекције*, Београд: Идеа, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за политичке студије, стр. 56; Милићевић, Ј. (1959) Прва група србијанских студената, државних питомаца, школованих у иностранству (1839–1842), *Историјски часопис*, IX–X, стр. 363–373; Павловић, В. (1986) Српски студенти у Паризу 1839–1856, *Историјски часопис*, XXXIII, стр. 187–202; Трговчевић, Љ. (2003) *Планирана елија*, Београд: Историјски институт.

Детаљан преглед и развој научне и културне размене српских научника с научницима из других земаља у 19. веку, а и током 20. века, захтевали би простор који превазилази амбиције и тему овог научног рада. Ипак, поменућемо неколико примера, значајних не само за развој трансфера знања, идеја и културних образаца већ и за промоцију државе и њеног позиционирања у међународним односима. Светске изложбе, које су организоване од средине 19. века, биле су прилика да се Србија представи европским државама, да оснажи економску и политичку сарадњу. У овом контексту посебно је био важан и запажен Павиљон Србије, који је визуелно подсећао на Грачаницу, на Светској изложби у Паризу 1900. године.¹⁵ Поред српске уметности (Ђока Јовановић, Паја Јовановић, Бета Вукановић и др.), предмета народне радиности (пиротски ћилим) и изложених руда, тада је Михаило Петровић Алас, француски ђак, ученик чувених математичара Поенкареа и Пикара и творац београдске математичке школе, представио свој изум хидрогенератор и за њега добио награду.¹⁶ Циљ Србије био је да се економски (излазак на париску берзу и зајмови) и политички веже за Француску. Интересантно је напоменути да је српски посланик у Паризу у то време био Стојан Новаковић, научник и академик, чије радове су користили Ернест Дени и Емил Оман, професори Сорбоне, и на тим научним сазнањима мењали свој поглед на Балкан, Србију и Србе.¹⁷ Ови научни контакти довели су до тога да у време Анексионе кризе (1908) и балканских ратова (1912/13), када је Аустроугарска показала своје амбиције на Балкану, а Француска се залагала за очување власти Османског царства на европским поседима, једна неформална група француских интелектуалца подржи интересе Србије.¹⁸ Један од научника који је био важан актер културне дипломатије у овом периоду био је и Гргур Јакшић, доктор права са Сорбоне и незванични аташе за штампу у Француској од 1908. године до краја Великог рата (1914–1918), а касније професор Правног факултета у Београду. Кроз директну комуникацију с Николом Пашићем успео је да у Паризу успостави научну, културну и дипломатску сарадњу која је утицала на: подршку српским ратним циљевима, организовање Српског дана у Француској (1915, 1916) и однос савезника према Србији у току рата, као и у међуратном

15 Ђорђевић, Т. (1900) Са париске изложбе. Српски Павиљон, *Караџић*, бр. 10, 191–195; Душковић, В. (1995) *Србија на светској изложби у Паризу 1900. године*, Београд: Етнографски музеј; Колаковић, А. (2016), *У служби оцаџдине*, Београд: Институт за политичке студије, стр. 237–240.

16 Витковић Жикић, М. Примењена уметност и српско-француски односи, *Српско-француски односи 1904–2004*, ур. Павловић, М., Новаковић, Ј. (2005), Београд: Архив Србије, стр. 178–179.

17 Војводић, М. (2007) Стојан Новаковић као српски посланик у Паризу 1900, *Изазови српске спољне политике*, Београд: Историјски институт, стр. 176–177; Колаковић, А. (2016) *У служби оцаџдине*, Београд: Институт за политичке студије, стр. 234–236.

18 Kolaković, A. (2012) French Intellectuals and the French Policy Change in the Balkans (1912–1913), *Journal of Turkish World Studies*, XII/2, pp. 199–212; Kolaković, A. French Intellectuals on the Austro-Hungarian Interest in the Balkans 1894–1914, in: *Balkan Entanglements – Peace of Bucharest*, eds. Ionita, C., Gheboianu, M. (2016), Bucharest: Universitatii din Bucuresti, pp. 13–29; Kolaković, A. Kultura i diplomatija: Francuska i Srbija, *Kulture u dijalogu – Cultures in Dialogue, Cultural Diplomacy and Libraries*, Vol. 3, eds. Vraneš, A. and Marković, Lj. (2013), Belgrade: Filološki fakultet, str. 101–122.

периоду.¹⁹ Научници су од Нишке декларације 1914. године, а међу њима посебно Јован Цвијић, имали велику улогу у дипломатским иницијативама Србије, а касније и на Версајској конференцији.²⁰ Активности Михаила Пупина, који је из САД помагао организовање српских добровољаца и дипломатске контакте између САД и Србије, а симбол успеха је истакнута српска застава на Белој кући 1918. године, такође су важни примери о доприносу научника кроз историју српске дипломатије.²¹

Касније је и кроз српско искуство југословенске државе (Краљевина СХС, Краљевина Југославија, ФНРЈ, СФРЈ, СРЈ) културна дипломатија имала своје место и улогу у промоцији државе и/или владара, и коришћена је као помоћно средство у најизазовнијим периодима. Познато је да су у међуратном периоду, као и касније, познати српски писци, као на пример Јован Дучић, Милош Црњански и Иво Андрић, обављали и дипломатске активности.²² Улога научника, као најугледнијих личности, такође је имала своје битно место. Док је у међуратном периоду коришћена и оснаживана међународна сарадња успостављена на основу развоја српске науке у периоду пре 1914. године, од 1945. године нови режим је успостављао и неке нове сарадње, које су пратиле разгранате односе с комунистичким и социјалистичким земљама, касније са земљама тзв. Трећег света – несврстанима. Ипак, и нова Југославија након 1945. године користила је научне везе у грађењу своје дипломатије и представљања свету, а посебно Западу. Тако је Марко Ристић, надреалиста и први амбасадор Југославије у Паризу од 1945. године, иако некомуниста, због својих веза у елитним салонима Париза, био добар избор, како би се превазишле постојеће, искључиво комунистичке, везе и промовисала нова држава у Француској.²³ Дело Павла Савића, научника, изумитеља и творца данашњег

19 Kolaković, A. War and Propaganda in 1915: French Intellectuals and Actualization of Serbian Issues, *The Great War in 1915*, eds. Denda, D. and Ortner Ch. (2017), Belgrade, Wien: Institut za strategijska istraživanja, pp. 330–352.

20 Трговчевић, Љ. (1995) Политички погледи Јована Цвијића, *Флогистон*, бр. 2, Београд: Музеј науке и технике, стр. 82.

21 Пупин, М. (2004) *Са њашњака до научењака*, Београд: Академска организација Србије; Нинковић Ташић, А. Михајло Идворски Пупин, *Срби 1903–1914: историја идеја*, ур. Ковић, М. (2015), Београд: Сlio, стр. 522–535.

22 Сретеновић, С. (2002) *Дучић у Риму: Дучићев дојринос италијанско-југословенском зближавању*, Београд: Конрас; Милошевић, М., Јончић, Д. (2013) *Јован Дучић у дипломатији: каталог изложбе*, Београд: Архив Републике Српске, Архив Југославије; Милошевић, М. (1993) Да ли је Милош Црњански био дипломата?, *Књижевност*, 48 (бр. 5–6), стр. 393–409; Селинић, С. (2019) *Књижевна дипломатија: међународна сарадња југословенских писаца од средине 19. до краја 20. века*, Београд: Институт за новију историју Србије.

23 Милошевић, М. (2005) Долазак у Париз првог амбасадора Нове Југославије у: Српско-француски односи 1904–2004, Београд: Друштво за културну сарадњу Француска Србија, Архив Србије, стр. 123–131; Selinić, S. (2012) *Ambassador nekomunista i partijska diplomatija. Marko Ristić u Parizu 1945–1951*, *Tokovi istorije* 2, str. 144–145; Kolaković, A. Music and Cultural diplomacy: promoting new Yugoslavia in France after 1945, *The Tunes of Diplomatic Notes: Music and Diplomacy in Southeast Europe: (18th–20th century)*, eds. Vesić, I., Peno, V. and Udovič, B. (2020), Institute of Musicology SASA; University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, pp. 167–183; Kolaković, A. *Présentation de la nouvelle Yougoslavie en France 1945 à 1973: Diplomatie et culture, La France et la Serbie les défis de l'amitié éternelle: hommage au*

Института за нуклеарне науке „Винча”, остало је и данас битна карика дипломатских контаката. Програм билатералне сарадње у области науке и технике, који финансира заједничке пројекте у свим областима, између француских и српских научника, носи име Павла Савића.²⁴

Када је дошло до распада Југославије и до ратова деведесетих година 20. века, упоредо с проблемима у држави и с међународним проблемима нестајали су контакти и везе између научника. Недостатак научне сарадње и размене који је пратио период тешких финансијских околности, санкција и недовољних издатака за културу одразио се на развој српске науке и научну размену. Поменути догађаји, период транзиције и лоших материјалних односа, као и жеља за научним усавршавањем, утицали су и на процес миграција и одлазак најобразованијих из Србије.²⁵ Данас, Србија има значајан број научника ван граница државе, који такође, свесно или несвесно, учествују у стварању представа о Србији и српском народу и граде мостове научне сарадње.²⁶ Дobar пример стварања позитивне слике Србије је успех Гордане Вуњак Новаковић, редовне професорке биомедицинског инжењерства и медицинских наука на Универзитету Колумбија у Њујорку, као и биомедицинског инжењерства Микати фондације, која је и руководилац Лабораторије за инжењеринг матичних ћелија и ткива Универзитета Колумбија. Добитница је више награда од 2004. године, међу којима се издвајају Hall of Fame, Women in Technology (Дворана славних, Жене у технологији – једна од пет лидера у науци и технологији 2008) и награда публице коју додељује Европски завод за патенте 2021. године, Гордана Вуњак Новаковић је од 2012. године и инострани члан САНУ²⁷, чиме значајно доприноси сарадњи српске науке са светском науком, као и перцепцији Србије као земље талентованих научника. Српски научници који живе и раде у иностранству с временом постају симболи Србије на микро или макро плану. Најпознатији

180e anniversaire des relations diplomatiques franco-serbes, dir. Kolaković, A., Markovic, S. (2021), Belgrade: Institut d'études politiques, pp. 243–262.

24 Министарство просвете науке и технолошког развоја Републике Србије, Међународна научна сарадња, 3. 11. 2021, <https://www.mpn.gov.rs/konkurs-za-sufinansiranje-naucne-i-tehnoloske-saradnje-izmedju-republike-srbije-i-republike-francuske-u-okviru-programa-pavle-savic-2020-2021/>

25 Гречић, В. (1996) *Миграције високостварних кадрова и научника из СР Југославије*, Београд: Савезно министарство за развој, науку и животну средину; Институт „Михајло Пупин”, Центар за истраживање развоја науке и технологије, Институт за међународну политику и привреду.

26 На основу података истраживања из 2018. године 77,6% испитаника је пре одласка из Републике Србије стекло факултетску диплому. Диплому основних студија имало је 44,2%, око 27% је завршило други степен студија (мастер, магистар, специјалиста), док је 6,8% у Србији стекло титулу доктора наука. У години истраживања титулу доктора наука имало је 40,2% учесника анкете, магистара је било 8,5%, док је удео лица са завршеним интегрисаним студијама, мастер или специјалистичким студијама и удео лица с дипломом факултета/академије (по старом програму) изједначен 18,4%. Види: Карактеристике и ставови висококвалификоване дијаспоре и повратника, Београд: Република Србија, Кабинет министра без портфеља задужен за демографију и популациону политику, Република Србија Републички завод за статистику, Центар за живот, 2018, стр. 13. <https://www.mdpp.gov.rs/doc/Dijaspora-i-povratnici-verzija-za-sajt.pdf> (5. 11. 2021)

27 Види: <https://www.sanu.ac.rs/clan/novakovic-vunjak-gordana/> (5. 11. 2021)

пример је Никола Тесла, кога је и Ентони Годфри, амерички амбасадор у Србији, у време обележавања 140. годишњице дипломатских односа САД и Србије назвао „симболом односа САД и Србије”.²⁸ У контексту научне дијаспоре корисни су не само разни оквири међународне сарадње и позиви српским научницима да се врате у Србију и укључе у истраживања, већ и посебни програми сарадње српске науке с научницима у дијаспори, а које финансира Фонд за науку.²⁹

МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА САРАДЊА СРБИЈЕ И НАУЧНА ДИПЛОМАТИЈА

Међународна научна сарадња је важна полазна основа за организовање акција које би се могле препознати и означити термином научна дипломатија. Научна размена и трансфер знања јесу битни елементи и, наравно, потребни свим државама. Ипак, поставља се питање да ли је термин научна дипломатија, поред међународне сарадње, препознат у званичним документима, плановима и стратегијама у Републици Србији. Полазно истраживање анализе садржаја стратегија, планова и циљева три министарства: Министарство спољних послова Републике Србије, Министарство културе и информисања Републике Србије и Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије показује да се термин научна дипломатија не користи. Ипак, у документима која су доступна на сајтовима поменутих министарстава постоје делови важних и стратешких докумената, планова, конкурса и изјава који указују на то да постоје активности и актери који припадају области научне дипломатије иако термин није у употреби.

Стратегија научног и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године наглашава да је у „условима бројних глобалних изазова” знање препознато као „поуздан темељ за будући економски напредак, развој образовања и очување здравља, безбедности и националног идентитета у Републици Србији”.³⁰ Стратегија је усмерена ка развоју „окружења у којем актери научноистраживачког и иновационог система могу начинити искорак у квалитету и утицају”, што подразумева и „унапређење квалитета и ефикасности науке, технолошког развоја и иновација и даље интеграције у Европски истраживачки простор”. У контексту наведеног предвиђене су мере које ће наставити процес јачања међународне сарадње, која поред учешћа српских научника у међународним пројектима у

28 Аноним (29. април 2021) Амбасадор САД у Србији: Тесла симбол наших односа, *Политика*, 5. 11. 2021, <https://www.politika.rs/scc/clanak/477959/Ambasador-SAD-u-Srbiji-Tesla-simbol-nasih-odnosa>

29 Реч је о Програму сарадње српске науке са дијаспором, који подржава основна и примењена истраживања у свим истраживачким областима, без унапред дефинисаних приоритетних тема. Види: <http://fondzanauku.gov.rs/poziv/2019/11/dijaspora/> (7. 11. 2021)

30 Стратегија научно и технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године – Моћ знања, 9. 11. 2021, <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Predlog-Strategije-naucnog-i-tehnoloskog-razvoja-java-rasprava.pdf>

оквиру Еурека, Horizont 2020³¹ и COST акција, као и Erasmus +, подразумева посебне програме билатералне и мултилатералне сарадње. У оквиру ових пројеката реализују се истраживања, заједничке публикације, организују се конференције и предавања. На основу међународних билатералних споразума између српских и иностраних научноистраживачких организација, Министарство просвете, науке и технолошког развоја уговара и финансијски подржава пројекте научне сарадње. Овај вид пројеката повезује српске научника (свих научних дисциплина) с научницима из: Аустрије, Белорусије, Италије, Индије, Кине, Мађарске, Немачке, Португала, Словеније, Словачке, Француске, Турске, Хрватске и Црне Горе. Од 2010. до 2021. године финансирано је преко 1.300 билатералних пројеката, као и стратешки пројекти с Кином, који су постали посебно значајни од избијања пандемије. Мултилатерална сарадња се реализује по сличном принципу, али се у оквиру једног пројекта могу повезати и сарађивати научници из неколико земаља. Српски научници су се с колегама из других земаља умрежавали кроз Централноевропску иницијативу и Организацију за црноморску економску сарадњу.³² Од 2019. године Француска се придружила Србији, Аустрији, Чешкој и Словачкој у оквиру технолошке и научне сарадње у Дунавском региону. Ово је проширило оквир сарадње који је постојао и увело нове могућности умрежавања српских научника. Поред нових научних и стручних искустава и усавршавања, кроз поменуте пројекте српски научници публикују заједничке радове, монографије и зборнике, при чему и представљају достигнућа српске науке у свету. Слична умрежавања, сарадње са дијаспором и интеграције у међународне научне токове омогућавају и позиви за пројекте које финансира Фонд за науку.³³

Документ Стратешки приоритети развоја културе Републике Србије од 2021. до 2025. године, које је донело Министарство културе и информисања Републике Србије, наводи да се препознаје 20 тачака приоритета културне политике који захтевају посебну пажњу. Нагласак је на остваривању циљева културне политике кроз институционално повезивање и сарадњу у области културе, науке, образовање, привреде и туризма.³⁴ Тачка 12. посвећена је културној дипломатији, при чему се инсистира на повећању културне размене, дистрибуције и промоције културних садржаја у иностранству, као начину на који се може ојачати јавна дипломатија државе.³⁵ Како би се реализовао циљ, предвиђено је продубљивање сарадње са „значајним међународним партнерима” ради преузимања добрих

31 Према статистичким подацима из јуна 2020. године, институције из наше земље забележиле су 491 учешћа у програму Хоризонт 2020. Уговорено је и одобрено за финансирање 338 пројеката, а предвиђени буџет за одобрене пројекте износи 109,7 милиона евра. Исто, стр. 132.

32 Види: Министарство просвете науке и технолошког развоја, Међународна научна сарадња, 9. 11. 2021, <https://www.mpn.gov.rs/medjunarodna-naucna-saradnja/>

33 Закон о Фонду за науку Републике Србије („Службени гласник РС”, бр. 95/2018)

34 Стратешки приоритети развоја културе Републике Србије од 2021. до 2025. године, Министарство културе и информисања Републике Србије, Београд, 21. јануар 2021. године, стр. 1.

35 Исто, стр. 7.

пракси, као и успостављања веће размене и успешне сарадње „са страним партнерима и делегирајући са наше стране познаваоце језика и културе страног партнера”.³⁶ Препознат је значај културних центара Републике Србије у иностранству, посебно у Паризу и Пекингу, као и потреба да се прошири мрежа центара (Берлин, Москва, Лондон). У Стратегији развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године, документу који је био предложен, па повучен из скупштинске процедуре, такође је наглашено „стратешко опредељење Републике Србије за културу као једној од кључних чинилаца развоја друштва, односно култури као једном од националних приоритета, који доприноси хармоничном развоју друштва у Републици Србији, квалитету живота њених грађана и унапређењу међународних односа”.³⁷ Деловање Културног центра Србије, посматрано у поменутом контексту, значајно је средство промовисање језика, културе и културних вредности, а упоредо доприноси унапређењу билатералних односа. На основу увида у програме КИЦ Париз може се приметити да су и научне и/или научно-популарне трибине или промоције књига из области историје, политикологије, књижевности и уметности део програма.³⁸ Овим се резултати српске науке, уз присуство и учешће француских научника, представљају француској јавности, што је један од елемената научне дипломатије.

Министарство спољних послова Републике Србије, такође, у доступним документима, не користи термин научна дипломатија, али се могу уочити бројне активности јавне дипломатије, које обухватају појам културне дипломатије и спроводе се кроз српска дипломатско-конзуларна представништва и Културни центар Србије у Паризу. Почетком 2021. године најављен је Протокол о сарадњи Министарства спољних послова и Министарства културе и информисања, за који је најављено да ће „дефинисати многа питања која су од значаја, а то су културна дипломатија, питање културно-информативних центара и именовање људи који ће их водити, програма који ће се тамо одвијати”.³⁹ У октобру 2021. године потписани су и Протоколи са 15 факултета, на основу којих ће по десет најбољих студента завршних година ових факултета бити примљено на стручну праксу.⁴⁰ У сарадњи

36 Исто.

37 Стратегија развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године, стр. 1. <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/3993/strategija-razvoja-kulture-od-2020--do-2029-godine.pdf> (9. 11. 2021)

38 Решење о додели средстава за финансирање или суфинансирање програма/пројеката у области културе и уметности за Културни центар Србије у Паризу у сезони 2021/2022. године, Министарство културе и информисања Републике Србије, конкурси (15. 11. 2021), <https://www.kultura.gov.rs/konkurs/30/60dc094685eb1>

39 Министарство спољних послова Републике Србије, Министри Селаковић и Гојковић о сарадњи министарстава у области културе и јавне дипломатије, 22. 2. 2021, 15. 11. 2021 <https://www.mfa.rs/mediji/saopstenja/ministri-selakovic-i-gojkovic-o-saradnji-ministarstava-u-oblasti-kulturne-i-javne>

40 Протоколи су потписани са Економским и Правним факултетом, Факултетом организационих наука, Факултетом политичких наука и Филолошким факултетом Универзитета у Београду, Економским, Правним факултетом и Филолошко-уметничким Универзитета у Крагујевцу, Економским и Правним факултетом Универзитета у Нишу, Економским и Правним факултетом Универзитета у

Министарства културе и информисања и Министарства спољних послова, односно дипломатско-конзуларних представништва Републике Србије у иностранству, а „у складу са потребама и у циљу промоције културе и уметности Републике Србије” спроведен је Конкурс за суфинансирање пројеката за промовисање културе и уметности Републике Србије у иностранству у дигиталном формату у 2021. години.⁴¹ Крајем 2021. године потписани су и Принципи сарадње и координације између Министарства спољних послова и Министарства културе и информисања.⁴² Ово су добри начини оснаживања деловања српског дипломатског кадра и то може бити основа да се научници из свих научних области укључе у стратегије, планове и активности Министарства спољних послова.

НАУЧНИЦИ КАО АКТЕРИ КУЛТУРНЕ ДИПЛОМАТИЈЕ

Научна дипломатија је од почетка 21. века привукла пажњу у јавној политици и академским истраживањима. Ипак, концепт научне дипломатије постао је и оптерећен „огромним нескладом између разговора и акције: његов јавни дискурс је достигао проблематично стање блиставог самозадовољства, док је нејасно да ли и како стварне политике и повезане организације испуњавају ова очекивања”.⁴³ Проучавање начина на које научна дипломатија може да допринесе унапређењу дипломатских односа и решавању глобалних изазова у фокусу је нових истраживања, при чему се акценат ставља на разумевање концепта. Циљ је и да се прошире разумевања улоге актера научне дипломатије. Након конференције о научној дипломатији у Мадриду, децембра 2018. године, објављена је „Мадридска декларација о научној дипломатији” (2019), коју је потписала група стручњака са циљем да прокламује заједничку визију и принципе научне дипломатије у будућности, наглашавајући предности које научна дипломатија може донети у суочавању са глобалним изазовима.⁴⁴

Наука у Србији се јесте бавила културном дипломатијом, али је посебно проучавање научне дипломатије остајало у сенци ових истраживања. Ово се, као што

Новом Саду, Економским и Правним факултетом Универзитета у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици и Државним универзитетом у Новом Пазару. Види: Министарство спољних послова Републике Србије, Потписани Протоколи о сарадњи са 15 факултета, 7. 10. 2021, 15. 11. 2021, <https://www.mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/potpisani-protokoli-o-saradnji-msp-sa-15-fakulteta>

41 Види: Министарство културе и информисања Републике Србије, конкурси, 15. 11. 2021, <https://www.kultura.gov.rs/konkurs/30/6039fc276118a>

42 Министарство спољних послова Републике Србије, Министри Селаковић и Гојковић потписали Принципе сарадње и координације између два министарства, 27. 12. 2021, 29. 12. 2021, <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/ministri-selakovic-i-gojkovic-potpisali-principe-saradnje-i-koordinacije-izmedju-dva-ministarstva>

43 Flink, T. Taking the pulse of science diplomacy and developing practices of valuation, *Science and Public Policy*, 17. 11. 2021, <https://doi.org/10.1093/scipol/scab074>

44 The Madrid Declaration on Science Diplomacy, <https://www.s4d4c.eu/wp-content/uploads/2019/04/madrid-declaration-1.4.pdf> (19. 11. 2021)

смо видели кроз анализу стратешких докумената три министарства, одразило на некоришћење термина научна дипломатија. Како би се стекла потпунија слика о стању, али и о могућностима унапређења културне и научне дипломатије Србије, обављено је истраживање поменуто у уводном делу рада, чији резултати показују како научници схватају појам културне дипломатије, укљученост научника у културну дипломатију и могућа унапређења домета дипломатије Србије. На 13 унапред осмишљених питања⁴⁵ анонимно су одговорили запослени у истраживачким, научним и наставним звањима на факултетима и институтима у Републици Србији. Деведесет испитаника, међу којима је 65,6% женског пола, а 34,4% мушког пола, већином живе и раде у Београду (75,1%).

Научници Србије препознају место и улогу научника у дипломатији. Да су култура, наука и дипломатија повезане, као и да наука може бити у функцији дипломатије једне земље потврдно је одговорило 93,3%, а негативно само 2,2% испитаних. Мали број научника (4,4%) није дало одговор или је одговор сувише непрецизан да бисмо га могли означити као позитиван или негативан. Српски научници, поред схватања улоге науке, односа науке и дипломатије, а посебно културне дипломатије, објашњавају и начине на које виде могућности науке и научника да делују у овом контексту. Као илустрацију ових ставова издвајамо неколико одговора на питање: *Да ли наука може бити у функцији културне дипломатије једне земље? Ако сматрате да може, на које начине?*

„Научни делатници многоструко могу допринети изградњи *мостова* између различитих народа и држава, како формално, кроз програме студијских боравака, гостујућих предавања и ангажмана иностраних истраживача на домаћим научно-истраживачким институцијама, учешће на научним пројектима и генерално, у заједничком спровођењу научних истраживања са колегама из иностранства, тако и неформално, кроз личне контакте са грађанима и појединцима представницима институција других држава.”

45 Научници из Србије су одговарали на питања: Да ли наука може бити у функцији културне дипломатије једне земље? Ако сматрате да може, у којој мери и на које начине? Да ли мислите да научници могу да допринесу културној дипломатији Србије? Да ли себе доживљавате као актера културне (научне) дипломатије? Да ли сте били укључени у званично организовану (од стране државе, државног органа, министарства или друге државне институције) акцију културне (научне) дипломатије? Ако сте били укључени у званично организовану (од стране државе, државног органа, министарства или друге државне институције) акцију културне (научне) дипломатије, опишите своју улогу и утиске? Да ли мислите да бисте својим научним радом, контактима и сарадњом са колегама из иностранства, могли да допринесете културној дипломатији Србије? Да ли бисте, уколико би Вас надлежно министарство позвало да учествујете у пројекту који има карактер културно-дипломатске иницијативе, пристали да учествујете? Научници из дијаспоре: 1. доприносе културној дипломатији Србије више него научници у матици; 2. доприносе културној дипломатији Србије исто колико научници у матици; 3. доприносе културној дипломатији Србије мање него научници у матици. На који начин научници могу дати допринос културној дипломатији Србије?

„Наука је један од најбољих промотера и слика државе. У великој мери истраживачке посете, публикације, спровођење билатералних и мултилатералних пројеката може у томе допринети.”

„Наука може бити у служби дипломатије на плану стратешког планирања, културне политике, међународне комуникације и увезивања, те репрезентације друштва и културе.”

„Издавањем научних радова, учествовањем у међународним пројектима и конференцијама, сарадњом са културним центрима.”

„Излагањем резултата истраживања у међународној академској заједници и публиковањем радова на страним језицима.”

„Промоцијом међународно признатих научника и научних резултата.”

„Може, уколико постоји међународно препозната школа истраживања или појединци.”

Међународна сарадња у билатералним и мултилатералним пројектима, умрежавање научника, учешће на конференцијама, радионицама и округлим столовима, гостујућа предавања и студијски боравци, уз изложбе и трибине јасно су означени у одговорима као начини на које се гради културна (научна) дипломатија земље. Укљученост културних центара, музеја и финансијска потпора државе научним истраживањима и научницима начелно, а не само у циљу спровођења плана културне дипломатије, препознати су као битне компоненте успешности укључивања научника у дипломатију. Инсистира се на значају коришћења већ постојећих капацитета (постојећа међународна сарадња, пројекти, личне везе и контакти научника и сл.) и постојању јасно изграђеног институционалног система и стратегија културне и научне дипломатије. У поменутом контексту посебно се у одговорима научника, поред учешћа у пројектима, наглашава публиковање радова на страним језицима, цитираност и препознавање резултата науке (научна открића, патенти, теорије и сл.) једне земље, у овом случају Србије, у свету, као на пример у одговорима:

„цитираношћу, траженим патентима – доприноси се да се чује Србија када се помисли *земља одакле је дошао онај нови антибиотик*”;

„публиковање релевантних радова који су препознати ван земље, сарадњу са страним научним институцијама, размене”.

Важно је да српски научници препознају и истичу ограничења домета утицаја, што је и у теоријским дискусијама и расправама у оквирима научне дипломатије једна од актуелних тема. Поред одређења шта је то адекватно представљање резултата научног рада, наглашавају се проблемска органичења финансијске природе. Упоредо, износе се и ставови да би научници могли допринети дипломатији „када би се у односима међу земљама уважавала научна достигнућа (истинити судови, реалне процене и сл.)”. Присутна су и мишљења да „врхунски научници који су признати у иностранству доприносе и повећању угледа своје институције, односно земље из које долазе”, међутим, упоредо је за научнике упитно које науке и који научници у контексту успешности (или

мање успешности) њихових резултата могу да допринесу културној дипломатији. Промоција културно-историјског наслеђа посебно се истиче као битна компонента. У овом контексту се уочава да неки научници нису сигурни да ли природне науке могу бити од користи, и стога учесници упитника предност већином дају друштвено-хуманистичким наукама: „Друштвене науке вероватно могу далеко више да допринесу, ми, природњаци, само делимично. На пример, у организацији музејских поставки”.

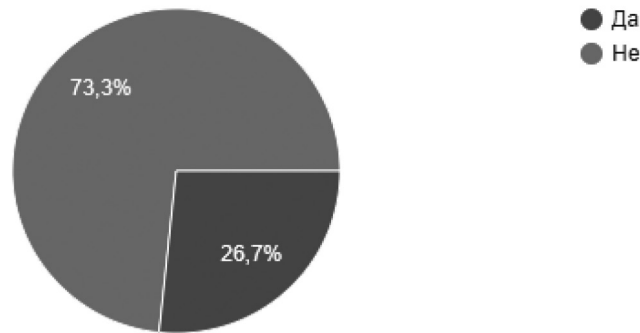
Научна извршност „доприноси престижу земље у иностранству и њеном позиционирању, видљивости и препознатљивости у свету”, закључак је научника. Инсистира се и да „поуздани научни резултати могу (и треба) да служе као основа за доношење закључака и формирање политичких линија у различитим питањима од значаја за билатералне и/или мултилатералне односе”. Као неопходан предуслов за успешно укључивање научника у културну и научну дипломатију, научници у Србији препознају потребу постојања јасне стратегије афирмације Србије и међународног позиционирања земље у политичко-економском смислу. У овом контексту важно је коришћење научних резултата при креирању стратегија, а постоје предлози и да се научници укључују као део дипломатског особља при амбасадама у значајнијем броју него до сада, али, наравно, тамо где постоји јасна потреба за тим. Учествовање у раду међународних организација и сарадња на међународним пројектима препознати су као могући начини да се допринесе културној дипломатији земље. Ипак, постоје ставови да је „мера у којој наука може да допринесе координисаној стратегији културне дипломатије” ограничена академском слободом и потребом научника да истражују научно најрелевантније теме, а не да се „фокусирају на области које би биле од користи за одређене пројекте спољне политике”.

Иако су мањина, одговори појединих научника показују да не верују у могућност да научници допринесу дипломатији. Као образложење наводи се да је за дипломатију „неопходна велика медијска испраћеност. То са науком није случај”, при чему се наука пореди са индивидуалним спортом у којем „без улагања нема успеха, а чак и да се деси неки Новак Ђоковић у науци, он овде не може да успе, већ само напољу”. Дакле, код испитаника је упитан домет моћи српске културне и научне дипломатије, начини деловања и недостатак финансијских средства, а не сами домети културне дипломатије генерално. Научници сматрају да могу да подрже одређене иницијативе (друштвене, политичке, културне), како у матичним земљама тако и у иностранству, али сумњају у ефекте. Верују да су ограничени или ништавни, нарочито када подршка научне јавности није у складу са економским и/или политичким интересима од крупног значаја за представнике одређених интересних група, држава, организација и/или власти. Дакле, овде се јасно очитаву једно од битних питања научне дипломатије: однос стратегија и циљева у контексту приоритета државе и објективности науке. Поред овога, научници препознају једно битно ограничење, које је један испитаник формулисао као: „амбициозни државни пројекти који би укључивали научнике у промоцију земље немају неке

велике шансе за успех уколико већ у самом друштву не постоје претходне претпоставке које генеришу позитивна осећања према сопственој земљи и спремност да се она промовише у свету”.

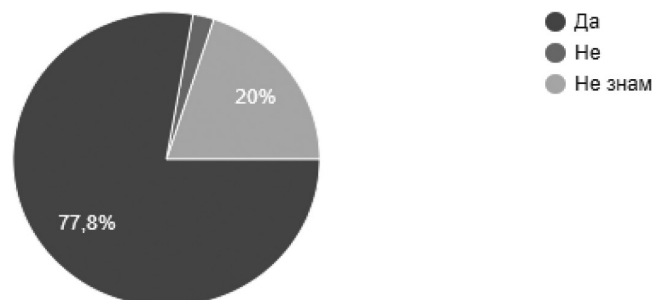
Како бисмо истражили став научника о научној дипломатији Србије, веома је битно указати на то како научници доживљавају свој рад и улогу у контексту актера културне и/или научне дипломатије. Од укупног броја испитаника 88,9% сматра да научници могу да допринесу културној дипломатији Србије. Да није сигурно одговорило је 8,9%, док само 2,2% не верује да научници могу пружити допринос културној дипломатији Србије. Себе као актера културне, односно научне дипломатије, препознаје 57,8% научника који су учествовали у истраживању, док 15,6% нема такву представу. Интересантно је да значајан број научника 26,7% није ни размишљао о својој улози у контексту културне и/или научне дипломатије. Да научници у дијаспори доприносе културној дипломатији Србије исто колико научници у Србији став је 63,3% научника у Србији. Да допринесе више сматра 23,3%, а да доприносе мање од научника у Србији изјаснило се 13,3%. Неко наредно истраживање објаснило би ове ставове и било би важно да се истражи и став научника у дијаспори у контексту културне дипломатије Србије.

Истраживање је показало и да чак 73,3% научника никада није било укључено у званично организовану (од стране државе, државног органа, министарства или друге државне институције) акцију културне (научне) дипломатије. Само 26,7% научника, који су учествовали у истраживању било је укључено у активности које је организовала држава или државна институција, а који су имали карактер културне и/или научне дипломатије (Види: Графикон 1). Научници који су потврдно одговорили навели су да су учествовали у организовању: конференција, изложби и промоција књига, као и да су држали предавања у престижним научним и универзитетским центрима. Неколико научника је имало и искуство руковођења у пројектима, који су најчешће представљали културно-историјско наслеђе Србије у иностранству. Такође, српски научници су били ангажовани и од стране других држава (преко амбасада и/или културних центара) за догађаје и пројекте који су део културне дипломатије тих држава у Србији, другим државама региона, а чак и широм света. Наглашавају се личне везе и контакти, као веома важни како би научник био важан актер културне дипломатије. Упоредо, неколико научника је истакло и проблем плагијата и непотизма, у смислу да су њихове резултате у иностранству представљали други научници, док они нису укључени у дипломатске иницијативе. Утисак након анализе одговора научника јесте да сматрају како странци пре препознају њихов научни квалитет и значај у контексту међународне сарадње, размене и културне дипломатије, него што су препознати у Србији. Научници нису сигурни да ли се и које њихове активности могу препознати као културна дипломатија, па су отуда некада њихови одговори и непрецизни.

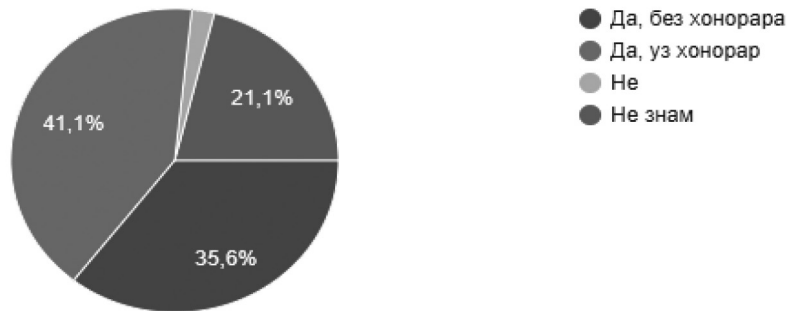

Графикон 1: *Да ли сте били укључени у званично организовану (од стране државе, државног органа, министарства или друге државне институције) акцију културне (научне) дипломатије?*

Иако је истраживање показало да значајан проценат научника никада није имао искуство ангажовања од стране државе или државне институције у активностима културне и/или научне дипломатије Србије, 77,8% верује да би научним радом, контактима и сарадњом са колегама из иностранства, могли допринети културној дипломатији Србије. У овај став није сигурно 20% учесника истраживања, док 2,2% сматра да не би могло да пружи допринос (Види: Графикон 2). Међу научницима у Србији, дакле, постоји свест о важности међународне научне сарадње и могућностима које она пружа у контексту јачања јавне дипломатије Србије. Поред поменутог, посебно је битно да међу научницима у Србији постоји жеља да се укључе у званично организоване активности културне и научне дипломатије. Да би учествовали у у пројекту који има карактер културно-дипломатске иницијативе (уколико би их надлежно министарство позвало да учествују) позитивно се изјаснило 76,7% научника, при чему је од укупног броја научника који су учествовали у истраживању 41,1% пристало на ангажовање уз хонорар, а 35,6% без хонорара. Неопредељених је 21,1%, а 2,2% се изјаснило негативно (Види: Графикон 3).

Графикон 2: *Да ли мислите да бисте својим научним радом, контактима и сарадњом са колегама из иностранства могли да допринесете културној дипломатији Србије?*

Графикон 3: *Да ли бисте, уколико би Вас надлежно министарство позвало да учествујете у пројекту који има карактер културно-дипломатске иницијативе, пристали да учествујете?*

Када се анализира ова група одговора, истраживање је показало да научници у Србији имају свест о себи као важним актерима културне и/или научне дипломатије, као и жељу да се укључе у активности. Као најбољи начин да допринесу развоју културне дипломатије Србије научници препознају организовање и учествовање на међународним конференцијама у земљи и иностранству (90,1%); укључивање у међународне пројекте (89%) и сарадњу са страним културним центрима у земљи (78%). Нешто мањи број научника (68,1%) определио се да је и укључивање научника у одборе, комисије и савете у надлежним министарствима, на основу предлога својих научноистраживачких организација у којима су запослени, добар начин унапређења културне дипломатије Србије. Научници наглашавају и научни рад који подразумева публикавање научних радова без јавног ангажовања (62,6%), као и научни рад који укључује јавно ангажовање које укључује ванстраначки грађански активизам (56%). Мањи број научника (7,7%) сматра и да се допринос развоју културне дипломатије Србије може остварити научним радом који подразумева јавно ангажовање уз страначку припадност.

ЗАКЉУЧАК:

ДА ЛИ ЈЕ СРБИЈИ ПОТРЕБНА НАУЧНА ДИПЛОМАТИЈА?

Културна и научна размена имале су посебан значај још од доба школовања Срба на престижним европским универзитетима. Они су у најугледнијим универзитетским центрима стицали и градили везе и контакте не само с научном и културном елитом већ и са дипломатама, привредницима, политичарима и државницима земаља у којима су се образовали. Изграђена мрежа контаката коришћена је ради представљања, промоције и постизања српских државних интереса у међународним односима, како у доба мира тако и у доба ратова. Иако је улога научника у дипломатији изузетна, а било је и важних доприноса, ипак се недовољан број научника у Србији посветио овој теми. Посебно је само фрагментарно истражена

историја културне и научне дипломатије Србије. Стога су примери културне и научне дипломатије Србије из прошлости прекривени велом прашине заборави и недоступни су не само научницима у земљи и свету већ и данашњим креаторима дипломатске активности Србије. У овом раду настојали смо да подсетимо на време владавина Карађорђевића и Обреновића, где се могу уочити примери добре праксе српске државе, а који се могу применити и данас, наравно, у складу са геополитичким и актуелним међународним односима и интересима Србије и српског народа.

Научна размена и сарадња се у 21. веку развијају убрзано, чему доприноси и став да је трансфер знања и технологија од пресудног значаја за развој човечанства, као и чињеница да се ратови 21. века воде асиметрично и кроз специфичне борбе на пољу пропаганде, знања, науке и технолошког напретка. Као што је наглашено у тексту, држава Србија развија научну сарадњу на билатералном и мултилатералном нивоу, што је добар начин да резултати српских научника буду видљивији у иностранству. Међународни пројекти, конференције, гостовања и студијски боровци одличан су полигон за усавршавање и презентовање резултата, као и успостављање контаката и веза, а поред оснаживања научне размене могу се, и морају, развити и у средство јавне дипломатије Србије. Резултати истраживања показали су да значајан део српских научника има јасну свест о својој улози у научној и културној размени, као и да има жељу да у њој учествује. Посебно је значајно да је истраживање показало да досад 73,3% научника никада није било укључено у активност званично организовану од стране државних институција, која би се могла дефинисати као културна (научна) дипломатија, а да би чак 35,6% без финансијске накнаде било спремно да преузме улогу актера културне (научне) дипломатије државе Србије. Ово је, уз научну елиту земље која је у дијаспори, огроман неискоришћени потенцијал Србије, државе која је географски мала, под честим ударима геополитичких промена и са бројним проблемима у изградњи имиџа и у репозиционирању у међународним односима.

На основу свега, можемо закључити да постоји традиција, као и примери добре праксе чак из 19. века. Не недостаје ни спремност научника да се укључе у културну (научну) дипломатију, неки нови Михаило Пупин, Стојан Новаковић, Миленко Веснић, Павле Савић или Марко Ристић већ су уписани у базе савремене српске науке и потребно је „само“ систематски организовати и обликовати овај потенцијал у складу с циљевима српске дипломатије. Веома је важно препознати појединце и финансијски подржати актере научне дипломатије, као и боље осмислити координирање активности Министарства спољних послова, Министарства културе и информисања и Министарства просвете, науке и технолошког развоја. Протоколи о сарадњи између министарстава су добар пример, који је потребно унапредити. Требало би размислити о увођењу појма научне дипломатије у стратешка документа, као и развој плана активности у овом контексту. Међусекторска сарадња може се оснажити кроз заједничка координациона тела и/или изградњу система институција које би се бавиле: (до)едукацијом нових кадрова (мастер

студије, специјализовани курсеви културне и научне дипломатије), целоживотним учењем постојећих кадрова у дипломатији или регрутовањем експерата за поједине области (слично као *Expertise France*), формирањем базе у оквиру које би постојао јединствени списак потенцијалних актера научне дипломатије (научника различитих профила), који би креирали предлоге за развој дипломатских стратегија и/или би по потреби били слати у иностранство у дуже или краће мисије.

ЛИТЕРАТУРА

- Онлајн-упитник *Научници и културна (научна) дипломатија Србије*, спроведен од 1. до 15. новембра 2021. године
- Бојић, Д., Миликић, Р. (2019) Значај културне дипломатије на примеру изложби Историјског музеја Србије одржаних у иностранству, Зборник радова са међународног научног скупа „Културно и историјско наслеђе Србије у свету”, Београд: ИМПП, стр.11–31.
- Бонџић, Д. (2011) *Мисао без ђаоса: међународна сарадња Београдској универзитету 1945–1960*, Београд: Институт за савремену историју.
- Vesić, I., Peno, V. and Udovič, B. (2020) Eds. *The Tunes of Diplomatic Notes: Music and Diplomacy in Southeast Europe (18th–20th century)*, Institute of Musicology SASA; University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences.
- Витковић Жикић, М. Примењена уметност и српско-француски односи, у: *Српско-француски односи 1904 – 2004*, уредници Павловић, М. и Новаковић, Ј. (2005), Београд: Архив Србије, стр. 177–192.
- Војводић, М. (2007) Стојан Новаковић као српски посланик у Паризу 1900, у: *Изазови српске спољне политике*, Београд: Историјски институт.
- Гречић, В. (1996) *Миграције високостварних кадрова и научника из СР Југославије*. Београд: Савезно министарство за развој, науку и животну средину; Институт „Михајло Пупин”, Центар за истраживање развоја науке и технологије, Институт за међународну политику и привреду.
- Душковић, В. (1995) *Србија на светској изложби у Паризу 1900. године*, Београд: Етнографски музеј.
- Ђурић, Ђ. (2014) *Српски интелектуалац у политици: политичка биографија Јован Жујовића*, Београд: Службени гласник.
- Ђорђевић, Т. (1900) Са париске изложбе. Српски Павиљон, *Караџић*, бр. 10, стр. 191–195.
- Kaltofen, C., Michele A. (2019) Rebalancing the encounter between science diplomacy and international relations theory, *Global Policy* 9, pp. 15–22. <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1758-5899.12620>
- Kolaković, A. Kultura i diplomatija: Francuska i Srbija, *Kultura u dijalogu – Cultures in Dialogue, Cultural Diplomacy and Libraries*, Vol. 3, eds. Vraneš, A. and Marković, Lj. (2013), Belgrade: Faculty of Philology, pp. 101–122.
- Kolaković, A. (2012) French Intellectuals and the French Policy Change in the Balkans (1912–1913), *Journal of Turkish World Studies*, XII/2, Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli University, pp. 199–212.
- Kolaković, A. (2016) French Intellectuals on the Austro-Hungarian Interest in the Balkans 1894–1914, in: *Balkan Entanglements – Peace of Bucharest*, eds. Gheboianu, M., Ionita, C. (2016) Bucharest: Universitatii din Bucuresti, pp. 13–29.

- Колаковић, А. (2016) *У служби оцаџдине: сарадња француских и српских интелектуалаца 1894–1914*, Београд: Институт за политичке студије.
- Kolaković, A. War and Propaganda in 1915: French Intellectuals and Actualization of Serbian Issues, *The Great War in 1915*, eds. Denda, D. and Ortner, Ch. (2017), Belgrade, Wien: Institut za strategijska istraživanja, pp. 330–352.
- Колаковић, А. (2020) Култура, музеј и covid-19 пандемија у Француској: #CultureChezNous, *Зборник радова Народног музеја*, 50, стр. 229–241.
- Kolaković, A. Music and Cultural diplomacy: promoting new Yugoslavia in France after 1945, *The Tunes of Diplomatic Notes: Music and Diplomacy in Southeast Europe: (18th–20th century)*, eds. Vesić, I., Peno, V. and Udovič, B. (2020), Institute of Musicology SASA; University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences, pp. 167–183.
- Kolaković, A. (2021) Présentation de la nouvelle Yougoslavie en France 1945 à 1973: Diplomatie et culture, *La France et la Serbie les défis de l'amitié éternelle: hommage au 180e anniversaire des relations diplomatiques franco-serbes*, dir. Kolaković, A. and Markovic, S. Belgrade: Institut d'études politiques, pp. 243–262.
- Mauduit, J. C., Gual Soler M. (2020) Building a science diplomacy curriculum, *Frontiers in Education*, Frontiers, 26. 10. 2021, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/feduc.2020.00138/full>
- Милићевић, Ј. (1959) Прва група србијанских студената, државних питомаца, школованих у иностранству (1839–1842), *Историјски часопис*, IX–X, стр. 363–373.
- Милошевић, М. (1993) Да ли је Милош Црњански био дипломата?, *Књижевност*, 48, бр. 5–6, стр. 393–409.
- Милошевић, М. (2005) Долазак у Париз првог амбасадора Нове Југославије у: Српско-француски односи 1904–2004, Београд: Друштво за културну сарадњу Француска Србија, Архив Србије, стр. 123–131.
- Милошевић, М., Јончић, Д. (2013) *Јован Дучић у дипломатији: каталог изложбе*, Бања Лука: Архив Републике Српске, Архив Југославије.
- Нинковић Ташић, А. Михајло Идворски Пупин, *Срби 1903–1914: историја идеја*, ур. Ко-вић, М. (2015), Београд: Слио, стр. 522–535.
- Немањић, М. (2001) *Један век српске стваралачке интелекције*, Београд: Идеа, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за политичке студије.
- Павловић, В. (1986) Српски студенти у Паризу 1839–1856, *Историјски часопис*, XXXIII, стр. 187–202.
- Пупин, М. *Са ђашињака до научењака*, ур. Симић, Н. (2004), Београд: Академска организација Србије.
- Радојевић, М. (2007) *Научник и политик: политичка биографија Божидара В. Марковића*, Београд: Филозофски факултет.
- Рогач Мијатовић, Љ. (2014) *Културна дипломатија и идентитет Србије*, Београд: ФДУ, Институт за позориште, филм, радио и телевизију, СЛИО.
- Ruffini, P. B. (2017) What is science diplomacy?, *Science and Diplomacy*, Springer: Cham, pp. 11–26. (26. 10. 2021) <https://www.s4d4c.eu/topic/2-3-1-what-do-we-mean-by-science-diplomacy/>
- Ruffini, P. B. (2020) Collaboration and competition: the twofold logic of science diplomacy, *The Hague Journal of Diplomacy*, pp. 371–382, (26. 10. 2021) https://brill.com/view/journals/hjd/15/3/article-p371_8.xml?language=en
- Rungius, C., Flink. T. (2020) Romancing science for global solutions: on narratives and interpretative schemas of science diplomacy, *Humanities and Social Sciences Communications*, 7.1,

- pp. 1–10, 28. 10. 2021, https://ideas.repec.org/a/pal/palcom/v7y2020i1d10.1057_s41599-020-00585-w.html
- Selinić, S. (2012) *Ambasador nekomunista i partijska diplomatija*. Marko Ristić u Parizu 1945–1951, *Tokovi istorije* 2, Beograd: Institut za noviju istoriju, str. 144–145.
- Селинић, С. (2019) *Књижевна дипломатија: међународна сарадња југословенских писаца од средине ђедесетих до краја седамдесетих година 20. века*, Београд: Институт за нову историју Србије.
- Сретенковић, С. (2002) *Дучић у Риму: Дучићев дојринос италијанско-југословенском зближавању*, Београд: Конрас.
- Стратешки приоритети развоја културе Републике Србије од 2021. до 2025. године, Министарство културе и информисања Републике Србије, Београд, 21. јануар 2021. године.
- Tanisha F. (2020) *Health Diplomacy in Pandemic Times*, *International Organization*, 74 (S1), pp. 78–97, 26. 10. 2021, <https://www.cambridge.org/core/journals/international-organization/article/health-diplomacy-in-pandemical-times/A82469023B94AA29F23A52AF0C4B3F27>
- Трговчевић, Љ. (1986) *Научници Србије и стварање Југославије 1914–1920*, Београд: Народна књига, Српска књижевна задруга.
- Трговчевић, Љ. (1995) Политички погледи Јована Цвијића, *Флојдсџон*, Београд: Музеј науке и технике, бр. 2, стр. 71–94.
- Трговчевић, Љ. Генерације интелектуалаца или генерације обрзованог грађанства у Србији 19. века, у: *Српске историјске генерације 1788–1918*, ур. Љушић, Р. (1998), Београд: Историјски институт, стр. 47–57.
- Трговчевић, Љ. (2003) *Планирана елија*, Београд: Службени гласник.
- Turekian, V. (2018) *The evolution of science diplomacy*, *Global Policy*, No. 9, pp. 5–7, 30. 10. 2021, <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/1758-5899.12622>
- Turekian, V. et al. (2015) *The emergence of science diplomacy, Science diplomacy: new day or false dawn?*, pp. 3–24, 30. 10. 2021, <https://www.lborolondon.ac.uk/media/wwwlborolondonacuk/downloads/institutes/academy-diplomacy/events/19th-international-symposium/turekian-et-al-the-emergence-of-science-diplomacy.pdf>
- Fedoroff, N. V. (2009) *Science diplomacy in the 21st century*, *Cell*, No. 136, pp. 9–11, 29. 10. 2021, <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S009286740801636X>
- Fernanda Echeverría-King, L. F., Gonzalez, A. and Andrade Sastoque E. (2021) *Science Diplomacy in Emerging Economies: A Phenomenological Analysis of the Colombian Case*, *Frontier, Research Metrics Analytics*, 30. April 2021, 19. 10. 2021, <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/frma.2021.636538/full>
- Flink, T. (2021) *Taking the pulse of science diplomacy and developing practices of valuation*, *Science and Public Policy*, 17. 11. 2021, <https://doi.org/10.1093/scipol/scab074>
- Амбасадор САД у Србији: Тесла симбол наших односа, *Политика*, 29. 4. 2021, 5. 11. 2021, <https://www.politika.rs/scc/clanak/477959/Ambasador-SAD-u-Srbiji-Tesla-simbol-nasih-odnosa>
- Закон о Фонду за науку Републике Србије („Службени гласник Републике Србије”, бр. 95/2018),
- Карактеристике и ставови висококвалификоване дијаспоре и повратника, Београд: Република Србија Кабинет министра без портфеља задужен за демографију и популациону политику, Република Србија Републички завод за статистику, Центар за живот, 2018, 5. 11. 2021, <https://www.mdpp.gov.rs/doc/Dijaspora-i-povratnici-verzija-za-sajt.pdf>
- Министарство просвете науке и технолошког развоја Републике Србије, Међународна научна сарадња, 9. 11. 2021, <https://www.mpn.gov.rs/medjunarodna-naucna-saradnja/>

- Министарство просвете науке и технолошког развоја Републике Србије, Међународна научна сарадња, 3. 11. 2021, <https://www.mpn.gov.rs/konkurs-za-sufinansiranje-naucne-i-tehnoloske-saradnje-izmedju-republike-srbije-i-republike-francuske-u-okviru-programa-pavle-savic-2020-2021/>
- Министарство спољних послова Републике Србије, Министри Селаковић и Гојковић о сарадњи министарстава у области културе и јавне дипломатије, 22. 2. 2021, 15. 11. 2021, <https://www.mfa.rs/mediji/saopstenja/ministri-selakovic-i-gojkovic-o-saradnji-ministarstava-u-oblasti-kulturne-i-javne>
- Министарство спољних послова Републике Србије, Потписани Протоколи о сарадњи са 15 факултета, 7. 10. 2021, 15. 11. 2021, <https://www.mfa.gov.rs/mediji/saopstenja/potpisani-protokoli-o-saradnji-msp-sa-15-fakulteta>
- Министарство спољних послова Републике Србије, Министри Селаковић и Гојковић потписали Принципе сарадње и координације између два министарства, 27. 12. 2021, 29. 12. 2021, <https://www.mfa.gov.rs/mediji/vesti/ministri-selakovic-i-gojkovic-potpisali-principe-saradnje-i-koordinacije-izmedju-dva-ministarstva>
- Министарство културе и информисања Републике Србије, конкурси, 15. 11. 2021, <https://www.kultura.gov.rs/konkurs/30/6039fc276118a>
- The Madrid Declaration on Science Diplomacy, 19. 11. 2021, <https://www.s4d4c.eu/wp-content/uploads/2019/04/madrid-declaration-1.4.pdf>
- Решење о додели средстава за финансирање или суфинансирање програма/пројеката у области културе и уметности за Културни центар Србије у Паризу у сезони 2021/2022. године, 15. 11. 2021, <https://www.kultura.gov.rs/konkurs/30/60dc094685eb1>
- Српска академија наука и уметности, <https://www.sanu.ac.rs/clan/novakovic-vunjak-gordana/> (5. 11. 2021)
- Стратегија развоја културе Републике Србије од 2020. до 2029. године, 9. 11. 2021, <https://www.kultura.gov.rs/extfile/sr/3993/strategija-razvoja-kulture-od-2020--do-2029-godine.pdf>
- Стратегија научно-технолошког развоја Републике Србије за период од 2021. до 2025. године – Моћ знања, 9. 11. 2021, <https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2020/12/Predlog-Strategije-naucnog-i-tehnoloskog-razvoja-java-rasprava.pdf>
- Фонд за науку Републике Србије, 7. 11. 2021, <http://fondzanauku.gov.rs/poziv/2019/11/dijaspora/>

Aleksandra Kolaković
Institute for Political Studies

SCIENTISTS AND CULTURAL DIPLOMACY OF SERBIA

Abstract: *Based on a research study (Questionnaire Scientists and Cultural (Scientific) Diplomacy of Serbia, conducted among employees in research, scientific and teaching positions at faculties and institutes in the Republic of Serbia from November 1-15, 2021), analysis of available documents of the Ministry of Education, Science and Technological Development of the Republic of Serbia, as well as literature, the paper analyzes the place and the role of scientists (scholars) in the cultural (scientific) diplomacy of Serbia. Recalling the historical significance of scientists in the political and social development of Serbia since the beginning of building a modern Serbian statehood, the place of scientists in society is emphasized and the possibilities to apply good examples in the present are analyzed as well. Based on data on the participation of Serbian scientists in international projects and networking with scientists in Europe and the world, the paper will provide recommendations for better use of these ties in (re)positioning Serbia in bilateral and multilateral relations. The paper presents current attitude of scientists in Serbia on the need and importance of cultural (scientific) diplomacy to answer the following questions: How many of them participated in cultural-diplomatic actions? Do they perceive themselves as actors of cultural (scientific) diplomacy? In what ways Serbian cultural diplomacy can be organized? Finally, this paper, in addition to analyzing the possibilities and scope of engaging scientists to promote Serbia and its interests in international relations, also gives specific recommendations for strengthening and developing cultural diplomacy of Serbia.*

International projects, conferences, guest appearances and study stays are an excellent training ground for improving and presenting results, as well for establishing contacts and connections, but they also can and must be developed into a powerful tool of Serbian public diplomacy. The results of this research showed that a significant part of Serbian scientists have a clear awareness of their role in scientific and cultural exchange, as well as that they have a desire to participate in it. This, along with the scientific elite of this country in the diaspora, is a huge untapped potential of Serbia. This potential has to be systematically organized and shaped in accordance with the goals of Serbian diplomacy. It is very important that actors of cultural (scientific) diplomacy and useful individuals be recognized and financially supported, which should be followed by better coordination design of activities of the Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Culture and the Ministry of Education, Science and Technological Development.

Cross-sectoral cooperation can be strengthened through joint coordination bodies or by building a system of institutions that would deal with: (additional) education of new staff (master studies, specialized courses in cultural and scientific diplomacy), lifelong learning of existing staff in diplomacy or recruitment of experts in certain fields, with a single list (base) of potential experts, who would create proposals for the development of diplomatic strategies and / or, if necessary, be sent abroad for longer or shorter missions.

Key words: *scientists, scholars, science, cultural diplomacy, scientific diplomacy, actors, Serbia, history, 21st century*